

О. Погорелова, аспирант

ДонНУ, Донецк

МЕТАТЕКСТУАЛЬНОСТЬ КАК ПРОЯВЛЕНИЕ ПОСТМОДЕРНОЙ ИГРЫ В РАССКАЗЕ А. ИРВАНЦА «PLAY THE GAME»

В статье исследованы взгляды литературоведов на метатекстуальность как один из видов межтекстовых отношений, вторичную коммуникацию. Согласно этой позиции проведён интертекстуальный анализ рассказа А. Ирванца «Play the game», вследствие которого было обнаружено несколько уровней метатекстуальности. В частности, это рецепция А. Ирванца романа Ф.М. Достоевского «Игрок», восприятие им Висбаденской биеннале и прочтение рассказа реципиентом. Таким образом, произведение предстаёт в виде метакоммуникации, которая прежде всего апеллирует к культурной памяти читателя.

Ключевые слова: метатекстуальность, метакоммуникация, игра.

O.Pogorelova, postgraduate

Donetsk National University, Donetsk

METATEXTUALITY AS EXAMPLE OF POSTMODERN GAME IN A. IRVANETS'S SHORT-STORY «PLAY THE GAME»

The article discusses the opinions of scholars on the metatextuality as a special kind of textual relations, secondary communication.

According to this position, the article shows intertextual analysis of short-story by A. Irvanets «Play the game». During the analysis some kinds of metatextuality was discovered. For example, perception of A. Irvanets of the novel «Player» by F.M. Dostoevsky, also his perception of Wiesbaden's biennale and perception of short-story by reader are there. The short-story shows itself as metacommunication and appeals to reader's cultural memory.

Key words: metatextuality, metacommunication, game.

УДК 82-1/-9

Н.В. Білоус, аспірантка

Дніпропетр. нац. ун-т імені Олеся Гончара, Дніпропетровськ

ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ЛАНДШАФТУ В ЛІРИЦІ А. ФОН ДРОСТЕ-ГЮЛЬСХОФ

Стаття присвячена розгляду поезики живопису природи в ліричних творах видатної німецької поетеси і письменниці А. фон Дросте-Гюльсхоф.

Ключові слова: поезика, природа, пейзаж, ліричний образ.

«Вестфальська поетеса» – так називала А. фон Дросте-Гюльсхоф шанований теоретик і лірик Катаріна Шюкінг [1: 6], очевидно маючи на увазі регіональний дух творчості видатної майстрині пера. Відразу зазначимо, що ми розуміємо під любовною прихильністю

© Н.В. Білоус, 2014

авторки до рідного краю не вияв світоглядного обмеження, а свідомо втілену й певною мірою навіть послідовно проведену творчу позицію: Дросте прагне виразити дух безкінечної краси своєї батьківщини і передати настрій незбагненої різнобарвності природного оточення того куточку землі, у якому їй пощастило народитися й зрости, і чією вірною дочкою вона почувала себе протягом усього життя. Своєю поетичною творчістю Дросте немовби вселяє читачеві, в тому числі й не обов'язково співвітчизнику-німцю, думку про те, що насолода ландшафтними красотами і принадність природного середовища не може бути остаточно оспівана і вичерпана навіть найбільш прихильним і чутливим до поетичних тонкощів митцем. Поетеса розвинула таким чином багатозначний і надзвичайно плідний діалог людини з природою, вона утверджувала цінності духовного світу «я» на тлі благого до людини природного середовища. Нагадаємо, що на сьогоднішній день А. фон Дросте-Гюльсхоф з повним правом вважається найвидатнішою поетесою не тільки Вестфалії, від якої вона була дійсно невідривна, а й німецької літератури у цілому. Це означає, що масштаб її обдарування дозволяв переконливо виражати загальнолюдські цінності. Пошлемося на її ліричне зізнання у вірші «У мохах» («Im Moose»): «Doch wußte ich, es war der Heimat Licht, in meiner eignen Kammer angeschlagen» («Але я знала, що це світло Батьківщини засяяло в мою комірку»). Важливо, що саме у такому вимірі, а саме – осяяною з великої і, головне, рідної й благої отчої перспективи відчуває й сприймає та позиціонує себе у світі героїня Дросте.

Учені-германісти, які досліджували творчість поетеси і присвятили їй спеціальні праці, з повною підставою відзначають, що ліричний здобуток Дросте майже цілком присвячений рідній Вестфалії: до нього належать поетичні цикли «Степові картини», «Скала, ліс та озеро», нариси «Картини Вестфалії». Під час вивчення творів Дросте помічаємо, що поетеса не прикрашає зорові та акустичні спостереження, вона не намагається відірватися від реальних природних замальовок і поринути в сферу фантазії або вільних і по-справжньому багатих власних почуттів «я». Серед своїх спостережень лірична героїня Дросте фіксує в тому числі враження «безрадісного краю», проте це не заважає їй віднаходити те, що може радувати погляд і підносити душу, що означає справжню відданість авторки предмету зображення.

Як вважають літературознавці, в ліричному циклі «Степові картини» (1841–1842), що складається з 12 віршів, А. фон Дросте-Гюльсхоф вдається створити новий для німецької літератури де-романтизований образ природи. Краса для поетеси – невід'ємна іпостась живої природи, те, що доступно оку і вуху, і А. фон Дросте-Гюльсхоф не втомлюється передавати найдрібніші деталі і рисочки навколишнього ландшафту. Вчені слушно підмітили, що для створення «докладної», диференційованої картини природи поетеса прагне розгорнути власну перспективу, вона зміщає візуальну призму сприйняття убік створення особистих, майже приватних стосунків з пейзажною конкретикою. Приміром, улюблені рівнини і болота постають перед читачем побаченими й відчутими з більш «короткої» дистанції: з точки зору спостерігача, який присів навпочіпки в центрі природного ландшафту або мрійливо розпростерся на лузі [2]. Завдання даної статті полягає в тому, щоб встановити застосовані поетесою-новаторкою поетикальні засоби, прийоми і поетичні техніки, які слугують для створення ліричного образу природи і передачі поетичного ландшафту у всій його неповторності і майже надотик відчутній конкретиці.

Звертаючись до вивчення наукової літератури з даної проблеми, не можна оминати присвячену поетичній спадщині поетеси, відносно нещодавно захищену докторську дисертацію О.С. Бакалова, який відзначає, що А. фон Дросте-Гюльсхоф досліджувала пейзаж і природу надзвичайно глибоко, шукала в ній символічні, але в той же час пізнавані риси. Природа залишалася для неї незбагненою силою, яка одночасно викликає почуття безпеки і схиляє до відчуженості. На думку дослідника, крім новизни теми, А. фон Дросте-Гюльсхоф збагатила німецьку лірику можливостями незвичного для її часу ракурсу сприйняття природи і передачі її вражень. Поетеса ніколи і ніде не прагнула охопити природу у всій її цілісності, обмежуючись її фрагментами, а з іншого – її ліричні натхнення, музика її душі звернені до світу природи як цілого. Найчастіше поетеса фіксує лише окремі прилегли елементи пейзажу: курган, ставок, болото, мергельний кар'єр або ще ближче: очерет, купину на болоті, мох, суєту комах в траві та водяної живності в смердючій калюжі. Будучи короткозорою людиною, поетеса короткозора і в своїх віршах: вона уважно чином дивляється в довколишній світ [5]. Відомо, що Дросте-Гюльсхоф вела в німецьку літературу потужну тенденцію поетизації боліт та вересових пусток. У її поетичних циклах «Степові картини» і «Скеля, ліс та озеро» взаємодіють по-різному забарвлені світоглядні комплекси: природничий і міфопоетичний, переплітаються привітна дружність і трагічна езретика [5].

Російський літературознавець-германіст А.С. Дмитрієв, порівнюючи творчість Гейне і А. фон Дросте-Гюльсхоф, зазначив, що Гейне охоче використовував широкий арсенал романтичних технік для зображення природи (див.: [3]), він тяжів до характерної для романтичної іронії суб'єктивної, а нерідко навіть гротескно-суб'єктивної передачі почуттів і стрибкоподібних настроїв спостерігача, пройнятого бажанням гри з співрозмовником і з власним багатим емоційним світом, спрямованим назовні швидше за необхідністю. Під пером блискучого поета-романтика Гейне створювалася атмосфера полеміки, переоцінки традицій попередньої, ранньоромантичної піднесеності, тоді як А. фон Дросте-Гюльсхоф досліджувала пейзаж і природу дуже зосереджено, на манер натураліста чи природознавця, вона шукала на її тлі найбільш характерні, конкретні та емоційно-упредметнені риси.

Можна умовно стверджувати, що, привласнюючи враження довкілля, Дросте осмислювала не стільки природу в собі, скільки себе і людину взагалі на лоні природи, як про це свідчать такі відомі її вірші, як «Липа» («Die Linde»), «Будинок у лузі» («Das Haus in der Heide»), «У мохах» («Im Moose»), «Старий замок» («Das alte Schloß») та багато інших. Подібне зрушення вбік визнання самоодатності об'єкта спостереження, відступ від виключної зосередженості на світі почуттів «я», перенос і концентрація уваги ліричного оповідача на оспівуванні природи замість заглиблення у безкрайній світ «я», тобто емоцій і незцілених конфліктів ліричного героя поетів-романтиків окреслюють відмінну позицію Дросте серед ліриків-сучасників.

Для того, щоб глибше зрозуміти відзначені нами відмінності, ми можемо порівняти позицію ліричного героя Гейне з перспективою погляду Дросте, це дасть змогу відчути не тільки індивідуально знакову, але і показову в плані історико-літературного ритму дистанцію двох великих майстрів художнього образу природи. Отже, Гейне: «Und wüßten's die Blumen, die kleinen, / Wie tief verwundet mein Herz, / Sie würden mit mir weinen, / Zu heilen meinen Schmerz» (підрядник у запропонованій нами інтерпретації: «І якщо би квіти

знали, маленькі, / Як глибоко поранене моє серце, / То вони б заридали зі мною, / Щоб зцілити мій біль»). Перед нами прониклива замальовка, за своїм характером – імагінативна, вона основана на персоніфікованому образі співчутливих рослин, здатних плакати та лікувати болі стражденної людини. Романтичний антропоморфізм деформує чіткі граніці флоронімного образу і перетворює його на залежний від людської душі і підвладний її стражданню елемент-складник.

Порівняно з цим ліричний образ навколишнього середовища Дросте об'єктивується і зсередини насичується свідомістю існування в собі, підпорядковується власному закону, простежимо на матеріалі вірша «У мохах» («Im Moose»): «Da lag ich einsam noch im Waldes Moose. / Die dunklen Zweige nickten so vertraut, / An meiner Wange flüsterte das Kraut, / Unsichtbar duftete die Heiderose», у підряднику: «Тоді я самотньо лежала у лісових мохах. / Темні гілки кивали так довірливо, / Біля моєї щокви шепотіли трави (верески), / незримо духмяніла степова (дика) роза». Зрозуміло, що першорядну роль у створенні враження відіграють незалежний від спостерігача лад існування природи і власний природний ритм її життя, який не має точкою відліку душу ліричної героїні, а навпаки, утягує її у свої подробиці і примушує її прислуховуватися й приглядатися до гармонійного доквілля, чудового як таке, існуючого для себе і само по собі. Уже дані спостереження чітко доводять, що антропоморфічні прийоми та техніки, взагалі характерні для традицій словесно-поетичного пейзажу, використовуються Дросте інакше, ніж у Гейне, зокрема авторка відступає від тези «природа – дзеркало душі», і насичуються новою свідомістю конкретних – тактильних, акустичних, візуальних – діалогічних контактів з природними істотами та проявами.

Ще більш важливим, на наш погляд, уявляється інший варіант природної об'єктивації засобами антропоморфізму, відсутній у попередній традиції: у вірші «Липа» («Die Linde») Дросте вдається до створення ліричного монологу самого дерева (липи) і спонукає флоронімний об'єкт вести мову від свого імені. Отже, важко вирішити, чи поетеса «віддає» свій голос липі, чи дерево мовить голосом Дросте, адже ліричний об'єкт і ліричний суб'єкт збігаються у одній персоніфікованій вигаданій особі, щоб вразити читача достовірністю мовного (емоційно-чуттєвого, сповідального) вислову нібито цілком живої істоти, наділеної такими ж або подібними відчуттями, як і будь-яка людина. Подібну, надзвичайно характерну для лірики Дросте тенденцію ми розуміємо як наскрізне одухотворення. Загалом, ми вважаємо даний вірш надзвичайно виразним не тільки сам по собі, а як програмний, такий, що здатний окреслити віху в діалозі «природа – поет». Дерево розпростирає свої гілки (Blätterdach, листвяний покрив або стелю; «Подивись, як далеко сягають мої руки»), відлякує повітряних комах, насичує повітря своїм благоуханним диханням, скидає на ложе благочестивого сновидця найчудовіші квіти, слугує предметом поетичних роздумів поета і передає свої враження від його діяльності. Уже спрямованість діалогу від quasi-живої, насправді – флоронімної, істоти до периферійної постаті митця характеризує поетичну палітру Дросте і визначає її новаторські починання в історії німецької поезії загалом.

На погляд Н.І. Балашова, у «Степових картинах» з'являється тема історичного спогаду, занурення в минуле, мотивом переходу до історичної теми служить ландшафт, що був колись фоном для важливих подій. У вірші «Ворони» («Die Krähen») від похмурого пейзажу відбувається перехід до розповіді воронів, які пам'ятають і згадують про лицарські битви. Природа залишалася для А. фон Дросте-Гюльсхоф незбагненною силою,

яка одночасно викликає почуття безпеки і відчуженості [3 (2: 142)]. Природа у поетеси зовсім не ідилічна і нерідко містить в собі невисловлену прямим словом, приховану для спостерігача загрозу. Наприклад, у поемі «Притулок на високій горі святого Бернгарда» смисловим центром є альпійський пейзаж, образ природи, всемогутній у своїй руйнівній потужності. Той, хто досяг недосяжних вершин Альп, повинен загинути. Природа велична лише тоді, коли знищує, і свідками загибелі залишаються лише блискавки, бурі та вулкани. У поемі майстерно зображені альпійські бурі, блискавки, лавини. Місячне світло пестить холодним поцілунком скам'янілий потік та осяває трупи подорожніх, загиблих в Альпах. Критики вважають, що це трактування природи виникає під значним впливом Байрона. Однак відмінність полягає в тому, що у Байрона велич і краса природи підносять людину, зміцнюють у ній любов до незалежності і свободи, тоді як у А. фон Дросте-Гюльсхоф природа пригнічує людину, робить її своєю іграшкою [4 (3: 50)].

Мотиви нерозривного зв'язку з природним середовищем пронизують сповідальну лірику А. фон Дросте-Гюльсхоф («Mein Beruf» / «Моя професія», «Am Turme» / «На башті», «Im Moose» / «У мохах», «Das Spiegelbild» / «Віддзеркалення»). Пейзаж А. фон Дросте-Гюльсхоф просякнутий конкретними натурфілософськими деталями та спостереженнями над флоронімними елементами, він зберігає виразні прикмети вестфальського краю, робить відчутними й зримими його болота, долини, озера. У такому цілком пізнаваному регіональному оточенні живе людина, тісно злившись з природою і випробовуючи на собі лише частково поясниму владу її сил («Der Knabe im Moor» / «Хлопчик на болоті»). Аналізуючи творчість майстрині, Вальтер Шмітц відзначив, що особистісним поглядом на світ і тріпотливим ставленням до віри поетеса була зобов'язана католицькому вихованню, яке залишило помітний слід не тільки у її духовній поезії, але й у природній ліриці і картині світу загалом. Поетеса прагне читати природу як частину божественного творіння. Проте віра не надає героїні бажаного притулку, між емпіричною картиною природи і християнською алегоричною мовою жестів виникає напруженість, яка спонукає А. фон Дросте-Гюльсхоф створити відомі природні і степові картини («Geistliches Jahr» / «Духовний рік»)[7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Günther Ralf J. «DIE WELT IM SCHNECKENHAUS» – NEUE WEGE ZUR DROSTE / Ralf J. Günther // Die NRW-Stiftung. – 2013. – № 2. – S. 6.
2. Высокий бидермейер [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [http:// www.knowed.ru/index.php?name=pages&op=printe&id=490](http://www.knowed.ru/index.php?name=pages&op=printe&id=490)
3. История немецкой литературы: В 3 т. – Т. 2: Пер. с нем. / общ. ред. А. Дмитриева. – М.: Радуга, 1986. – 344 с.
4. История немецкой литературы: В 5 т. – Т. 3: Под общ. ред. Н.И. Балашова. – М.: Наука, 1966. – 587 с.
5. Бакалов А. С. Немецкая послеромантическая лирика (традиции и новаторство): автореф. диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья/ западноевропейская литература» / А.С. Бакалов – Москва, 2004. – 32 с.
6. Борисова Н. ... но хочу, чтобы через сто лет меня читали / Н. Борисова // Литература – история и современность. – 2009. – № 6/1. – с. 3

7. Dr. Walter Schmitz DAS LYRISCHE WERK von Annette von Droste-Hülshoff [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.g.eversberg.eu/DUpdf/FrauenLyrik.pdf>

Стаття надійшла до редакції 13.08.14

Н.В. Белоус, аспірантка

Днепропетр. нац. ун-т имени Олеся Гончара, Днепропетровск

**СРЕДСТВА СОЗДАНИЯ ПОЭТИЧЕСКОГО ЛАНДШАФТА
В ЛИРИКЕ А. ФОН ДРОСТЕ-ГЮЛЬСХОФ**

В статье изучается поэтика пейзажа в лирических произведениях выдающейся немецкой поэтессы и писательницы А. фон Дросте-Гюльсхоф.

Ключевые слова: поэтика, природа, пейзаж, лирический образ.

Bilous N., postgraduate student

Oles Honchar national university, Dnipropetrovsk

**MEANS FOR POETICAL SCENERY CREATING IN LYRICS BY
A. VON DROSTE-HUELSHOF**

The article deals with consideration of poetical means of nature and scenery representation in lyrics by the German poetess and writer A. von Droste-Huelshof.

Keywords: poetics, nature, scenery, landscape.

УДК 81.347.78.034

М. Бондар, докторант

Київ. нац. лінгв. ун-т, м. Київ

**КОНЦЕПТ «СТАМБУЛ» В ТУРЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
(на матеріалі роману О.Памука «Стамбул: спогади та місто»)**

В статті проаналізовано концепт «Стамбул» в турецькій мовній картині світу (тематичні групи, типові контексти, особливості функціонування).

Ключові слова: концепт, мовна картина світу.

Дослідження мовних картин світу, концептів, стереотипів мовної поведінки розкриває нерозривний зв'язок мови з навколишньою дійсністю, особливостями життя та побуту народу, його культури, відображає специфічні особливості мислення носіїв певної мови. Стереотипи культурних уявлень формуються під впливом таких факторів, як географія, клімат, природні умови, історія, соціальний устрій, вірування, традиції, спосіб життя.

© М. Бондар, 2014